

NHẬN DIỆN HÌNH THỨC KINH DOANH ĐA CẤP LỪA ĐẢO TẠI VIỆT NAM

NGÔ TRUNG HÒA*

Kinh doanh đa cấp là hình thức kinh doanh được nhiều quốc gia trên thế giới thừa nhận và đã du nhập vào Việt Nam với tốc độ phát triển nhanh chóng. Tuy nhiên, ở Việt Nam nhiều đối tượng lợi dụng quy định của pháp luật còn chưa chặt chẽ đã thực hiện hành vi lừa đảo bằng hình thức kinh doanh đa cấp. Bài viết trình bày quan điểm để nhận diện hình thức kinh doanh đa cấp lừa đảo tại Việt Nam.

Từ khóa: Kinh doanh đa cấp, lừa đảo, đặc điểm, nhận diện.

Ngày nhận bài: 17/11/2021; Biên tập xong: 18/11/2021; Duyệt đăng: 18/11/2021

Multi-level marketing has been permitted and developed in many countries and it has entered into Vietnam recently. However, many perpetrators have taken unfair advantage of incomplete legal provisions to conduct fraudulent multi-level marketing. The paper gives some viewpoints on identifying fraudulent multi-level marketing in Vietnam.

Keywords: Multi-level marketing, fraudulent, characteristics, identification.

Sau gần 40 năm thực hiện chính sách đổi mới về kinh tế và hội nhập quốc tế, kinh tế Việt Nam đã đạt được những thành công đáng ghi nhận. Nước ta đã và đang là điểm đến đầu tư của nhiều quốc gia trên thế giới. Hàng năm, Việt Nam thu hút được một lượng lớn các doanh nghiệp đến đầu tư, thúc đẩy quá trình công nghiệp hóa diễn ra nhanh chóng. Song song với quá trình toàn cầu hóa thì sự bùng nổ của công nghệ thông tin, các mạng xã hội dẫn đến Việt Nam cũng du nhập nhiều hình thức kinh doanh, nhiều nét văn hóa trên thế giới, trong đó có hình thức kinh doanh đa cấp (còn gọi là bán hàng đa cấp).

Theo thống kê của Bộ Công thương, ở Việt Nam có đến hơn một triệu người tham gia vào mạng lưới bán hàng đa cấp của các công ty khác nhau (chiếm gần 1/90 dân số nước ta) [1]. Điều này có nghĩa là trong số 90 người, ít nhất có một người bán hàng đa cấp. Tỷ lệ này là rất cao, là điều kiện thuận lợi để thúc đẩy kinh tế

đất nước phát triển và đời sống của nhân dân được cải thiện nếu như bán hàng đa cấp đúng với bản chất của nó. Tuy nhiên gần đây, hàng loạt các công ty bán hàng đa cấp tại Việt Nam bị phanh phui lừa đảo như Công ty Thiên Ngọc Minh Uy, Công ty Cổ phần đầu tư và tư vấn công nghệ Thăng Long, Công ty Diamond Holiday, Công ty muaban24... thì lúc đó, những người tham gia bán hàng đa cấp mới vỡ lẽ mình đã bị lừa đảo.

Điều đáng nói ở đây là những người tham gia vào bán hàng đa cấp đa phần là các đối tượng có hoàn cảnh khó khăn. Họ thường là những người lao động nghèo, thiếu hiểu biết hoặc đang muốn tìm kiếm một công việc với mức thu nhập khá một cách nhanh chóng, trong đó chủ yếu là đối tượng sinh viên, những người mới về hưu hay những người ở các tỉnh lẻ. Đây là những đối tượng muốn tìm kiếm

* Tiến sĩ, Khoa Cảnh sát kinh tế, Học viện Cảnh sát nhân dân

một việc làm thêm để có thêm kinh phí giúp đỡ gia đình hoặc có tư tưởng “làm ít, hưởng nhiều”; do đó, các công ty bán hàng đa cấp với đội ngũ nhân viên đông đảo, khéo léo dùng tài ăn nói đã khiến những người nhẹ dạ này sa bẫy. Để thuyết phục được những đối tượng này, các công ty không ngần ngại vẽ ra những chiêu trò quảng cáo, truyền thông rầm rộ; từ nhờ người thân, bạn bè thành viên giới thiệu miệng, phát tờ rơi, dán thông báo tuyển dụng ở các cổng trường học, bến xe bus... đến thuê văn phòng tư vấn trực tiếp cho đối tượng. Cao tay hơn, các công ty này còn tổ chức những buổi thuyết trình, hội thảo với sự tham gia của đông đảo người dân (có cài cắm những nhân viên của công ty) nhằm mục đích thuyết phục và kêu gọi sự tham gia của càng nhiều người càng tốt. Chính vì các thủ đoạn cao tay như vậy mà rất nhiều người đã tham gia vào mạng lưới bán hàng đa cấp để rồi trở thành nạn nhân của thủ đoạn lừa đảo. Thực trạng này gây ra hậu quả nghiêm trọng đối với đời sống của những người lao động nghèo, các em học sinh và sinh viên; đôi khi còn dẫn đến tan vỡ hạnh phúc của một gia đình.

Đặc điểm pháp lý của tội phạm kinh doanh đa cấp này là quyền sở hữu về tài sản. Đối tượng của tội phạm này chủ yếu là tiền, tài sản của người tham gia với ý thức chiếm đoạt tài sản của người phạm tội luôn có trước hành vi chiếm đoạt và thủ đoạn gian dối có trước hành vi chiếm đoạt. Mục tiêu của hoạt động này là để chiếm đoạt được tài sản của mạng lưới người tham gia do nó không dựa trên

hoạt động bán lẻ hàng hóa thật sự và diễn ra liên tục, song hành với thủ đoạn gian dối.

Vậy thế nào là bán hàng đa cấp theo đúng nghĩa, và thế nào là thủ đoạn lừa đảo bằng bán hàng đa cấp? Nhận diện được vấn đề này có ý nghĩa vô cùng quan trọng để tuyên truyền cho quần chúng nhân dân thấy rõ và ngăn ngừa hành vi lừa đảo có thể xảy ra ở nhiều tỉnh, thành phố và các vùng nông thôn.

Kinh doanh đa cấp hay bán hàng đa cấp do nhà hóa học Mỹ Karl Renborg sáng lập ra vào cuối những năm 1934 khi ông muốn giới thiệu sản phẩm chất bổ sung dinh dưỡng cho mọi người. Theo đó, kinh doanh đa cấp là thuật ngữ chung dùng để chỉ một phương thức tiếp thị sản phẩm. Phương thức này tận dụng chính thói quen của người tiêu dùng là khi sử dụng sản phẩm, dịch vụ tốt thường chia sẻ cho người thân, bạn bè và những người xung quanh. Người giới thiệu sản phẩm đến người xung quanh sẽ được nhận một khoản hoa hồng nếu người đó mua sản phẩm. Có thể hiểu, bán hàng đa cấp là một phương thức tổ chức kinh doanh của doanh nghiệp thông qua nhiều cấp khác nhau, trong đó người tham gia sẽ được hưởng tiền hoa hồng, tiền thưởng hoặc lợi ích kinh tế khác từ kết quả bán hàng hóa của mình và của người khác trong mạng lưới do người đó tổ chức ra và được doanh nghiệp bán hàng đa cấp chấp nhận. Từ cách hiểu trên, có thể thấy bản chất của bán hàng đa cấp gồm các nội dung là:

- Việc tiến hành tiếp thị: Hoạt động bán lẻ hàng hóa được thực hiện thông

qua mạng lưới người tham gia bán hàng đa cấp gồm nhiều cấp khác nhau, nhiều nhánh khác nhau.

- Hàng hóa: Được người tham gia bán hàng đa cấp tiếp thị trực tiếp cho người tiêu dùng tại nơi ở, nơi làm việc của người tiêu dùng hoặc địa điểm khác, không phải là địa điểm bán lẻ thường xuyên của doanh nghiệp hoặc người tham gia.

- Người tham gia bán hàng đa cấp: Được thưởng tiền hoa hồng, tiền thưởng hoặc lợi ích kinh tế khác từ kết quả tiếp thị bán hàng của mình và của người tham gia bán hàng đa cấp cấp dưới trong mạng lưới do mình tổ chức và mạng lưới đó được doanh nghiệp bán hàng đa cấp chấp nhận.

Nếu bán hàng đa cấp thực hiện đúng bản chất này thì đây là phương thức kinh doanh tiên tiến, tiết kiệm nhiều chi phí như bến bãi, kho chứa, vận chuyển hàng hóa, khuyến mại, quảng cáo và các chương trình tiếp thị. Chi phí được tiết kiệm sẽ quay trở lại để một phần làm hoa hồng và một phần dùng để nâng cấp chất lượng sản phẩm tốt hơn. Tuy nhiên, tại Việt Nam, nhiều công ty đa cấp không làm như vậy. Do đó, bán hàng đa cấp đã và đang là vấn đề nhức nhối của xã hội không những ở các thành phố lớn mà còn đang mở rộng ra các vùng nông thôn với các chiêu trò lừa đảo tinh vi. Kinh doanh đa cấp lừa đảo tại Việt Nam có các đặc điểm sau:

Thứ nhất, các doanh nghiệp kinh doanh đa cấp không quan tâm đến việc đầu tư cho sản phẩm mà chỉ tập trung vào việc đánh vào lòng tham của đa số dân chúng. Họ

không giới thiệu về sản phẩm mới hay các tính năng ưu việt của sản phẩm đến với khách hàng để khách hàng biết và có nhận định, đánh giá chất lượng rồi từ đó lựa chọn có mua hay không. Thay vào đó, các doanh nghiệp này tập trung giới thiệu với người dân việc làm giàu, làm giàu thật nhanh, thật dễ dàng mà không mất công sức gì; sau đó giới thiệu các tấm gương là những người ở quê ra tỉnh làm giàu nhanh chóng khi mới gia nhập công ty. Với chiêu trò như vậy, rất nhiều người đã bị lóa mắt vì đồng tiền mà gia nhập. Ví dụ, công ty Thiên Ngọc Minh Uy kinh doanh đa cấp với mặt hàng là máy lọc ozone; tuy nhiên, đây không phải là sản phẩm của chính công ty làm ra mà là mua của các công ty khác để biến thành sản phẩm kinh doanh đa cấp. Hay như công ty muaban24 kinh doanh trực tiếp trên trang web muaban24.vn với nhiều gian hàng ảo có các loại sản phẩm theo kinh doanh đa cấp, song trên thực tế, công ty này không có sản xuất hay mua các mặt hàng này để đưa cho khách hàng.

Thứ hai, lợi nhuận không đến từ việc bán sản phẩm mà đến từ việc lôi kéo được nhiều người tham gia bán hàng đa cấp. Đây chính là điểm khác biệt lớn nhất giữa hình thức lừa đảo bằng bán hàng đa cấp với bản chất thực của nó. Các công ty lấy việc kết nạp được thêm các thành viên mới để tạo ra lợi nhuận mà không quan tâm đến việc bán hàng để tạo ra lợi nhuận. Chính vì vậy, các sản phẩm của các công ty này chỉ mang tính chất hình thức. Ví dụ như công ty Thiên Ngọc Minh Uy bán sản phẩm chỉ là cái có, thực chất công ty này bán cơ hội cho mọi người để đánh vào chính lòng

tham của họ. Để trở thành thành viên của công ty, mỗi người phải bỏ ra 3.150.000 đồng để mua một máy khử độc ozone trị giá ngoài thị trường từ 800.000 đồng đến 1.000.000 đồng. Hay công ty muaban24 trả tiền cho ai giới thiệu được một khách tham gia vào mạng lưới là 1.500.000 đồng và để tham gia được mạng lưới thì người đó phải đóng 5.200.000 đồng.

Thứ ba, hình thức bán hàng đa cấp lừa đảo hoạt động theo nguyên lý ép buộc, có tính chất lôi kéo mà không phải tự nguyện tham gia. Nếu người dân đã lỡ tham gia vào bán hàng đa cấp thì muốn rút chân ra cũng khó. Ví dụ, các em sinh viên của Trường Đại học Khoa học công nghệ đến công ty Thiên Ngọc Minh Uy yêu cầu hủy hợp đồng và đòi tiền đã bị các nhân viên của công ty đánh hội đồng và dọa giết.

Thứ tư, về cách thức và chính sách. Hình thức kinh doanh đa cấp lừa đảo chủ yếu là hoạt động mời khách vào hệ thống mà không chú trọng đến việc bán hàng, bán sản phẩm. Do đó, chính sách không công bằng người vào sau luôn nằm ở đáy và không thể thoát ra độc lập, càng vào sau cơ hội của bạn càng thấp. Còn hình thức kinh doanh đa cấp đúng nghĩa của nó thì không quan trọng là bạn tham gia khi nào, vị trí của bạn mà quan trọng là cách thức bạn bán hàng như thế nào.

Thứ năm, chi phí tham gia vào mạng lưới bán hàng đa cấp. Đối với hình thức bán hàng đa cấp theo bản chất thì kinh phí tham gia không lớn, chỉ là các chi phí làm thủ tục và cung cấp tài liệu và chi phí này không được tính vào tiền hoa hồng. Còn hình thức kinh doanh đa cấp lừa đảo thì chi phí cao, đây chính là tiền mua sản

phẩm và được sử dụng để phân chia hoa hồng cho những người tham gia.

Thứ sáu, về đối tượng tham gia và sản phẩm. Với hình thức kinh doanh đa cấp đúng với bản chất của nó, người mua sản phẩm vì có nhu cầu sử dụng sản phẩm và đánh giá chất lượng sản phẩm tốt. Trước khi mua, họ đã được tư vấn, phổ biến kỹ về sản phẩm và chất lượng sản phẩm. Đặc biệt, người tham gia mạng lưới không bị bắt ép phải mua sản phẩm. Còn đối với hình thức kinh doanh đa cấp lừa đảo, đối tượng tham gia không phải xuất phát từ nhu cầu sử dụng mà xuất phát từ việc tham gia nhằm có lợi ích về kinh tế nên bắt buộc phải mua sản phẩm của công ty. Đồng thời, do không xuất phát từ nhu cầu sử dụng sản phẩm nên người dùng không biết chất lượng sản phẩm như thế nào, cũng như không được tư vấn kỹ về sản phẩm, tính năng và công dụng của sản phẩm thường rất mập mờ.

Với những dấu hiệu cơ bản như trên, để phòng ngừa, đấu tranh, xử lý các đối tượng phạm tội lợi dụng hình thức kinh doanh đa cấp để lừa đảo chiếm đoạt tài sản của công dân, trong giai đoạn tới, các lực lượng Công an, đặc biệt là Cảnh sát kinh tế cần chú ý thực hiện tốt một số nội dung sau:

- Lực lượng Công an, trong đó có lực lượng Cảnh sát kinh tế cần tập hợp các đặc điểm của hình thức kinh doanh đa cấp để thực hiện tốt công tác tuyên truyền, phổ biến pháp luật đến quần chúng nhân dân nhằm nâng cao nhận thức của người dân về hình thức kinh doanh đa cấp lừa đảo, tránh việc quần chúng nhân dân trở

thành nạn nhân của các vụ án này. Việc tuyên truyền, phổ biến về thủ đoạn của hình thức kinh doanh đa cấp cần đa dạng vừa trên các phương tiện thông tin đại chúng, vừa thông qua hệ thống báo, đài.

- Thực hiện tốt công tác vận động quần chúng nhân dân tham gia tố giác tội phạm, nhất là đối với các tổ chức, cá nhân có hành vi kinh doanh đa cấp để thực hiện hình thức lừa đảo chiếm đoạt tài sản.

- Thực hiện có hiệu quả các hoạt động nghiệp vụ để quản lý các doanh nghiệp kinh doanh đa cấp nhằm phòng ngừa, phát hiện ra những cá nhân, doanh nghiệp có hành vi lợi dụng kinh doanh đa cấp để lừa đảo chiếm đoạt tài sản.

- Kiên quyết khởi tố, điều tra và truy tố đối với các cá nhân, doanh nghiệp có hành vi lợi dụng kinh doanh đa cấp để lừa đảo chiếm đoạt tài sản, từ đó có biện pháp tuyên truyền, giáo dục nhằm nâng cao hiệu quả của việc răn đe, phòng ngừa tội phạm.

- Tổ chức tốt quan hệ phối hợp với các ngành chức năng để nâng cao hiệu quả công tác đấu tranh phòng, chống tội phạm lừa đảo chiếm đoạt tài sản bằng hình thức lợi dụng kinh doanh đa cấp. Trong đó, tập trung nâng cao quan hệ phối hợp với Phòng Đăng ký kinh doanh – Sở Kế hoạch và Đầu tư; Cục Thuế, Chi cục thuế quản lý và Công an cơ sở nơi đặt trụ sở doanh nghiệp để thực hiện chức năng kiểm tra, thanh tra phòng ngừa, phát hiện.

- Tham mưu cho các cơ quan lập pháp, hành pháp và tư pháp về việc nghiên cứu và ban hành các chính sách

cụ thể hơn nữa về hình thức kinh doanh đa cấp tại Việt Nam. Hạn chế các kẽ hở pháp luật để những đối tượng xấu lợi dụng hình thức kinh doanh đa cấp thực hiện hành vi lừa đảo.

Trên đây là một số ý kiến nhằm giúp phân biệt giữa kinh doanh đa cấp theo đúng nghĩa với hình thức kinh doanh đa cấp lừa đảo tại Việt Nam. Việc nghiên cứu tội phạm lừa đảo chiếm đoạt tài sản thông qua hình thức kinh doanh đa cấp là rất cần thiết và có ý nghĩa đối với công tác của các cơ quan chức năng trong việc áp dụng pháp luật để xử lý tội phạm, tiến hành các hoạt động phòng ngừa, chủ động kiện toàn chính sách pháp luật về cách quản lý trong kinh doanh đa cấp, khắc phục những lỗ hổng, thiếu sót về khuôn khổ pháp luật, không để tội phạm lợi dụng gây án. Ngoài ra, việc nhận diện được các thủ đoạn của tội phạm lừa đảo chiếm đoạt tài sản thông qua hình thức kinh doanh đa cấp cũng giúp cộng đồng và người dân nhận diện sớm các biểu hiện kinh doanh đa cấp lừa đảo, triển khai các biện pháp phòng ngừa, ngăn chặn, không để tội phạm xảy ra và tái diễn dẫn đến những hậu quả đáng tiếc./.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Hơn 1 triệu người tham gia kinh doanh đa cấp. Nguồn truy cập: <https://tuoitre.vn/hon-1-trieu-nguoi-tham-gia-kinh-doanh-da-cap-20200822100921228.htm>

2. Nhận diện các thủ đoạn bán hàng đa cấp biến tướng. Nguồn truy cập: <https://cand.com.vn/Thi-truong/Nhan-dien-cac-thu-doan-ban-hang-da-cap-bien-tuong-i617059/>